

Η Θεολογία της αφής, τα σύμβολα στα έργα του Van Gogh και η αποκάλυψη του Θεού (Βασιλική Ρούσκα, ΜΑ Θεολογίας)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

«Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν. εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός. ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἐώρακάς με πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες»[1]

Ένα πολύ γνωστό χωρίο της Καινῆς Διαθήκης στη χριστιανική συνείδηση είναι αυτό του ἀπιστοῦ ἢ καλύτερα του δύσπιστου μαθητῆ του Χριστοῦ Θωμά. Ο μαθητῆς του Χριστοῦ πίστευε στον Χριστό ὅμως για να πειστεῖ για την Ανάστασή Του θέλησε ως τεκμήριο κάτι ἀπὸ ὥστε ο ἴδιος να ἀντιληφθεῖ μέσω της δικῆς του αἰσθήσεως της αφῆς τις πληγές στο σῶμα του ἀναστημένου Θεανθρώπου. Ἀκόμη καὶ ο Χριστός χρησιμοποιοῦσε τὴν ἴδια αἰσθήση της αφῆς ὥστε να πραγματοποιήσει τα θαύματά Του παρότι ο λόγος Του καὶ μόνον θα ἦταν ἀρκετός για τὴν πραγμάτωσή τους. Αυτό οφείλεται στὴν ἀνάδειξη, πέραν τοῦ λόγου καὶ

της όρασης, «της ζωοποιού και φωτιστικής δύναμης του σώματός του, του ιδίου σώματος, του αγιασμένου με την υποστατική ένωση σώματος της ζωής και του φωτός»[2]. Κάνουμε λοιπόν λόγο για αποκάλυψη του Θεού Λόγου η οποία δεν μένει στις αισθήσεις της όρασης και του λόγου αλλά επεκτείνεται και στην αίσθηση της αφής. Στα θαύματά του ο Χριστός χρησιμοποιούσε την αφή, άγγιξε τα μάτια τυφλών και βρήκαν το φως τους, άγγιξε και ανέστησε[3]. Άλλη θαυματουργική απόδειξη μέσω της αφής αποτελεί η Θεία Ευχαριστία, η μετάληψη του σώματος και του αίματος του Χριστού που τελείται σε ανάμνηση του Χριστού, του Πάθους και της Ανάστασης και που προμηνύει την αιώνια ζωή [4].

Rembrandt, Η Ανάσταση του
Λαζάρου, "The Raising of
Lazarus", 1632, Etching and
engraving, New York. The
Metropolitan Museum of Art.

Ο Ολλανδός ματαΐμπρεσιονιστής ζωγράφος Vincent Willem van Gogh (1853-1890) αποπειράθηκε να γίνει ιεροκήρυκας αφού προσπάθησε να εισαχθεί σε τρεις θεολογικές σχολές[5] μέχρι να στραφεί στη ζωγραφική στα 28 του χρόνια. Η απόρριψη του ζωγράφου από τις θεολογικές σχολές τον πλήγωσε πολύ και τον απογοήτευσε με αποτέλεσμα ο ίδιος να αποστρέφεται τα θρησκευτικά συστήματα και να ψάξει έναν άλλο τρόπο να προσεγγίσει το θείο. Αυτός ο τρόπος ήταν ο δρόμος της αισθητικής και πιο συγκεκριμένα ο δρόμος της ζωγραφικής. Στην ορθόδοξη θεολογία η αισθητική είναι κομμάτι της δογματικής θεολογίας ως μια γέφυρα που ενώνει το ανθρώπινο με το θείο, ως ενοποιητική πραγματικότητα που βιώνει ο άνθρωπος προσπαθώντας να περιγράψει το θείο μέσω των αισθήσεών του. Ορισμός άλλωστε για την αισθητική δεν υπάρχει[6].

Ο Van Gogh μέσα από τις 902 επιστολές από τις οποίες οι περισσότερες απευθύνονταν στον αδερφό του Theo (Theodore) πληροφορούσε τον τελευταίο για

τα έργα του, τις ανησυχίες, τα όνειρά του, τη σχέση του με τον Θεό, μια σχέση ρευστή και ζωντανή σχεδόν σε όλες τις επιστολές του. Ακόμη στις επιστολές του ο Van Gogh αναφέρεται στα σύμβολα που χρησιμοποιεί στα έργα του. Συχνά ο Van Gogh χρησιμοποιεί τον ήλιο για να εκφράσει την παρουσία του Θεού στα έργα του. Πολύ αντιπροσωπευτική η επανάληψη του έργου της Ανάστασης του Λαζάρου ("The Raising of Lazarus") (1632) χαρακτηριστικό του Rembrandt που φιλοτέχνησε ο Gogh χρησιμοποιώντας τον ίδιο τίτλο όσο ο τελευταίος βρίσκονταν στο Σαν Ρεμύ (1890). Από το έργο του Gogh απουσιάζει ο Χριστός του Rembrandt και στη θέση του υπάρχει ένας κατακίτρινος ήλιος. Άλλο σύμβολο του ήλιου αποτελούν τα ηλιοτρόπια και οι διάφορες αναπαραγωγές τους. Η περιγραφή που χρησιμοποιεί ο Van Gogh για να περιγράψει τα ηλιοτρόπιά του είναι θρησκευτική. Ο Van Gogh ήθελε να διακοσμήσει το νέο του στούντιο στο σπίτι του στην Αρλ όπου θα συγκατοικούσε με τον πριμιτιβιστή καλλιτέχνη και φίλο του Gauguin με πίνακες από ηλιοτρόπια. Ο ίδιος φαντάζονταν τα χρώματά τους και τα περιγράφει στον φίλο του Bernard καλλιτέχνη και συγγραφέα. Κατά κάποιον τρόπο τα ηλιοτρόπια θα έμοιαζαν σύμφωνα με τον Gogh με βιτρό Γοτθικής Εκκλησίας[7]. Ο ζωγράφος κάνει λόγο για «φωτοστέφανα» που φιλοτεχνεί διακοσμητικά με τη χρήση συμπληρωματικού χρώματος του μπλε φόντου του έργου γύρω από τους ήλιους όπως αποκαλεί τα συγκεκριμένα άνθη[8].

Vincent van Gogh, *Η Ανάσταση του Λαζάρου* (μετά τον Rembrandt), "The Raising of Lazarus (after Rmbrandt)", 1890, Washington, National Gallery of Art.

*Ηλιοτρόπια ("Sunflowers"),
1889, Van Gogh Museum,
Amsterdam.*

Τα χρώματα που επέλεγε ο Van Gogh να χρησιμοποιεί στα έργα του ήταν έντονα και είχαν τη δική τους λειτουργία. Το εντυπωσιακό στην τεχνική του σχεδόν[9] αυτοδίδακτου Ολλανδού ζωγράφου είναι οι παχιές στρώσεις χρώματος που χρησιμοποιούσε. Αυτό το έκανε κυρίως γιατί τα χρώματα σύμφωνα με τον ίδιο ήταν με αυτόν τον τρόπο πιο ανθεκτικά[10] αλλά και πιο ζωντανά[11]. Με μια σύγχρονη ματιά και με την πρόοδο της τεχνολογίας σε συνδυασμό με τις απαιτήσεις του σύγχρονου ανθρώπου και των αναγκών του, μια τέτοια προοπτική έργων με παχύρευστες στρώσεις χρώματος δίνει τη λύση για την προσέγγιση της τέχνης μέσω της αφής. Πλέον κυρίως στα μεγάλα σύγχρονα μουσεία[12] εφαρμόζεται η 3D αποτύπωση μεγάλων έργων τέχνης ώστε οι άνθρωποι με προβλήματα όρασης να μπορούν να ακουμπήσουν το έργο και να καταλάβουν τι αυτό αναπαριστά. Μπορεί ο Van Gogh να μην είχε μια τέτοια πρόθεση και προοπτική για τα έργα του ωστόσο η τεχνική του σίγουρα μπορεί να εφαρμοστεί ώστε να αναπαραχθούν τα έργα του. Το άτομο με δυσκολία στην όραση έχει τη δυνατότητα να ψηλαφίσει και να κατανοήσει το θέμα του έργου και- ακόμη περισσότερο- έχει τη δυνατότητα να μεταβεί σε ένα άλλο επίπεδο κατανόησης του έργου, το συμβολικό.

Νεκρή φύση: Βάζο με πέντε ηλιοτρόπια (*"Still Life: Vase with Five Sunflowers"*), 1888, Destroyed by fire in World War II.

Ο απόστολος Θωμάς ψηλάφισε τις πληγές του Χριστού για να φθάσει στον Χριστό, ο επισκέπτης με προβλήματα στην όραση μπορεί να ψηλαφήσει για παράδειγμα στο μουσείο Van Gogh που φιλοξενεί τα περισσότερα έργα του καλλιτέχνη τα ηλιοτρόπια[13]. Μέσα από ένα τέτοιο έργο μπορεί ο άνθρωπος επίσης να αναζητήσει, ψηλαφώντας με την αίσθηση της αφής, τον Χριστό. Μία σύγχρονη μέθοδος που μπορεί να μην επιδίωξε ο Van Gogh αλλά που σίγουρα ήταν από τους πρώτους που (δι)έθεσε μέσω της τεχνικής του στον άνθρωπο. Ένας μάλιστα από τους καλλιτεχνικούς στόχους του Gogh ήταν τα έργα του να παρηγορούν[14]. Αυτό που άλλωστε ο Van Gogh αναζητούσε και ο ίδιος μέσω της τέχνης του ήταν το φως και κατ' επέκταση ο Θεός, πέρα από σχήματα και ανελευθερίες που προσπάθησε να εκφράσει περιγράφοντας μοναδικά καλλιτεχνικά την εμπειρία της σχέσης μαζί Του και περιγράφοντας ακόμη τον κόσμο των κτιστών όντων.

[1] Ιω, 20, 26-29, Nestle-Aland, Novum Testamentum Graece, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 2001.

[2] Χρ. Σταμούλης, Κάλλος το άγιον, Ακρίτας, Αθήνα 42010, σ. 198. Πρβλ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, Ερμηνεία ή υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον 6, PG 73, 964CD.

[3] Βλ. Χρ. Σταμούλης, Κυρίλλου Αλεξανδρείας, Κατά Ανθρωπομορφιτών, Παλίμψιστον, Θεσσαλονίκη 11993, σ. 193.

[4] Βλ. Χρ. Σταμούλης, Κάλλος το άγιον, Ακρίτας, Αθήνα 42010, σ. 198-200..

[5] Αρχικά ο Van Gogh φοίτησε σε σχολή ιεροδιδασκάλων στο Ramsgate της Αγγλίας όπου κήρυττε σε παιδιά. Έπειτα μετέβη στο Amsterdam να σπουδάσει θεολογία από όπου διέκοψε τη φοίτησή του λόγω αμφισβολιών του για την επιτυχή του πορεία. Από εκεί μετέβη στο Βέλγιο όπου η φοίτηση στη θεολογική σχολή ήταν λιγότερα χρόνια και τα δίδακτρα κόστιζαν λιγότερο. Σε καμία σχολή δεν κατάφερε ο Gogh γίνει δεκτός.

[6] Βλ. Χρ. Σταμούλης, Κάλλος το άγιον, Ακρίτας, Αθήνα 42010, σ. 19.

[7] Βλ. Vincent van Gogh, επιστολή 665: "I'm thinking of decorating my studio with half a dozen paintings of Sunflowers.

A decoration in which harsh or broken yellows will burst against various blue backgrounds, from the palest Veronese to royal blue, framed with thin laths painted in orange lead.

Sorts of effects of stained-glass windows of a Gothic church" (Arles, LT665).

[8] Βλ. Vincent van Gogh, επιστολή 668: "One of the decorations of sunflowers on a royal blue background has a 'halo', that's to say, each object is surrounded by a line of the colour complementary to the background against which it stands out" (Arles, LT668).

[9] Μπορεί ο Van Gogh να μην φοίτησε σε κάποια σχολή Καλών Τεχνών αλλά για ένα μικρό διάστημα μάθαινε δίπλα στον Anton Mauve, γνωστό Ολλανδό καλλιτέχνη. Η μαθητεία του Gogh δίπλα στον Mauve δεν κράτησε για πολύ διότι ο Mauve περιόριζε τον Van Gogh τόσο θεματικά όσο και τεχνικά στην καλλιτεχνική του πορεία. Ένας επίσης σοβαρός λόγος διάρρηξης της σχέσης τους ήταν η ερωτική σχέση του Van Gogh με ένα μοντέλο του στην οποία ο Mauve ήταν αντίθετος.

[10] Βλ. Vincent van Gogh, επιστολή 538: "Don't let it bother you if I just leave the brushstrokes on my paintings as they are, with smaller or larger protrusions of paint. This doesn't mean a thing — if one leaves them a year or so (or half a year is enough) and scrapes over them quickly with a razor blade, one gets much more permanency of colour than would be the case if the paint were put on lightly. If a painting is to remain good and keep its colours, it's important that the light areas, in particular, are painted on heavily" (Nuenen, LT538).

[11] Βλ. Vincent van Gogh, επιστολή 549: "And the quality of the colour may not be everything in a painting, but all the same that's what gives it vitality" (Antwerp, LT549).

[12] Βλ. μουσεία "Louvre" (Παρίσι), "Guggenheim" και "Metropolitan Museum of Art" (Νέα Υόρκη), "Van Gogh Museum" (Άμστερνταμ).

[13] https://www.youtube.com/watch?v=JhbthPM_EI8

[14] Βλ. Vincent van Gogh, επιστολή 739: "Ah! my dear friend, to make of painting what the music of Berlioz and Wagner has been before us... a consolatory art for distressed hearts! There are as yet only a few who feel it as you and I do!!!" (Arles, LT739).

***Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας» (MIS-5000432), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ)**